

УДК 159.923

Кононенко О. І.кандидат психологічних наук,
доцент кафедри диференціальної і спеціальної психології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова**ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНО-ОЦІННОГО СТАВЛЕННЯ
ОСОБИСТОСТІ ДО СЕБЕ**

Дослідження емоційно-оцінного ставлення до себе важливо для адекватного розуміння особистості в цілому. В статті представлені результати емпіричного дослідження гендерних особливостей емоційно-оцінного ставлення особистості до себе.

Ключові слова: особистість, емоційно-оцінне ставлення до себе, самоінтерес, гендер.

Постановка проблеми: Особистість — це специфічна система, яка характеризується не тільки певним статусом в системі міжособистісних відносин та відповідним ставленням до соціального оточення, але й особливим ставленням до себе самої. Принципово важливим для розуміння механізмів становлення особистості, яка зростає, є прийнятий в нашому дослідженні підхід до розуміння емоційно-оцінного ставлення суб'єкта до себе і як до процесу, і як до результату. Складність, багатогранність та недостатня досліджуваність основних структурних компонентів емоційно-оцінного ставлення особистості до себе та їхній взаємозв'язок й зумовили актуальність.

Мета статті: визначити гендерні особливості емоційно-оцінного ставлення особистості до себе та емпірично дослідити їх.

Виклад основного матеріалу. Для участі в емпіричному дослідженні було залучено 292 особи у віці 14–18 років. Склад та об'єм обраної вибірки дозволили фіксувати показники емоційно-оцінного ставлення особистості до себе в онтогенезі, індивідуально-типологічні та соціально значущі особливості досліджуваних.

У таблиці 1 представлена узагальнена статево-вікова структура вибірки.

Таблиця 1

Статево-вікова структура вибірки

Вік досліджуваних	Кількість (n) досліджуваних, їх стать та відсоток (%) від загальної кількості				Всього	
	чоловіча	%	жіноча	%	n	%
14	8	2,74	–	–	8	2,74
15	–	–	71	24,32	71	24,32
16	42	14,38	42	14,38	84	28,76
17	32	11,00	33	11,30	65	22,26
18	6	2,05	58	19,86	64	21,92

Як ми бачимо з таблиці 1, більшість досліджуваної вибірки складають представники жіночої статі (70 %), досліджувані чоловічої статі — 30 %, але не дивлячись на це ми змогли окреслити загальні тенденції гендерних відмінностей у емоційно-оцінному ставленні особистості до себе.

З метою вирішення поставлених дослідницьких задач нами була використана низка методів для забезпечення об'єктивності дослідження емоційно-оцінного ставлення особистості до себе.

Метод головних компонент дозволив нам диференційовано виявити загальнопсихологічну п'ятикомпонентну модель емоційно-оцінного ставлення особистості до себе, загальна структура якої сформована з тісно взаємозв'язаних між собою окремих показників, а саме, з компонент «Осмысленість життя», «Дружність до власного Я», «Визнання цінності свого Я», «Близькість до свого Я», «Рефлексія оточення».

Виділена нами теоретико-емпіричним шляхом на підставі урахування основних показників та п'яти провідних компонент глобальна загальнопсихологічна структура емоційно-оцінного ставлення особистості до себе включає суб'єкт-об'єктну, суб'єкт-суб'єктну та амбітендентну підструктури, які найбільш повно та коректно розкривають співвідношення внутрішніх та зовнішніх «агентів впливу» та становлення самосвідомості особистості як узагальненої системи.

Оскільки в досліджуваний віковий період істотними є відмінності в особливостях і динаміці розвитку хлопців і дівчат, для подальшого дослідження статево-вікових відмінностей ми вирішили за необхідне вивчити відмінності між досліджуваними за статтю. Груп порівняння в даному випадку було тільки дві — тому множинні порівняння виключалися і для підтвердження або відхилення гіпотези про відмінність середніх значень в досліджуваних групах достатньо було одного лише критерію Фішера (при необхідності з поправкою Уелча). Гендерні аспекти емоційно-оцінного ставлення особистості до себе були досліджені, оскільки соціально-демографічна характеристика вибірки передбачала наявність представників двох статей, нас в першу чергу зацікавили гендерні аспекти цілісного емоційно-оцінного ставлення особистості до себе, оскільки завдяки гендерній ідентичності у суб'єкта виникає й цілісне уявлення про себе, психологічним продуктом якого може виступати емоційно-оцінне ставлення до себе як до особистості взагалі і як до представника певної статі.

Як ми бачимо з таблиці 2 та рисунка 1, підлітки та юнаки чоловічої статі володіли значно більш високим середнім рівнем аутосимпатії і саморозуміння, тоді як дівчата з обох вікових груп — підвищеними значеннями шкал «Очікуване відношення до себе» і «Самозвинування».

Представники чоловічої статі, намагаючись розібратися в собі, частіше знаходять в своїй індивідуальності позитивні сторони, тоді як представниці жіночої статі — оптимістично оцінюють сприйняття себе іншими, вважаючи, проте, таке відношення з їх боку невиправданим і активно прагнуть виправдати його. Тобто, можна припустити, що підлітки і юнаки чоловічої статі ефективніше справлятимуться з внутрішньоособистісними конфліктами, тоді як дівчата — з міжособистісними. Цей емпірично під-

тверджений нами факт ілюструє більшу спрямованість представників чоловічої статі на результат, а представників жіночої — на процес будь-якої активності, що може проявлятися дуже широко — і в мотивації поведінки та спілкування, і в емоційно-оцінному ставленні до себе тощо.

Таблиця 2

Парні порівняння середніх значень показників самовідношення особистості в групах, виділених за статтю

Показник	Стать	Стать		Критерій Фішера		Критерій Уелча	
		Чоловіча	Жіноча	F	P	V	p
Глобальне самовідношення (трансформований показник)	М	88,364	87,802	0,082	0,775		
Самоповага	М	68,178	61,958	0,905	0,342	180,89	0,324
Аутосимпатія	М	78,353	75,597	5,891	0,016		
Очікуване відношення від інших	М	63,593	74,35	10,326	0,001	9,161	0,003
Самоінтерес	М	72,881	77,157	2,546	0,112		
Самовпевненість	М	75,458	76,154	0,070	0,791		
Самоприйняття	М	77,714	81,095	1,415	0,235		
Самокерівництво, самопослідовність	М	60,485	60,805	0,014	0,905		
Самозвинувачення	М	31,820	43,477	12,151	0,001	14,470	<0,001
Самоінтерес (шкала 6)	М	32,465	35,593	2,669	0,103		
Саморозуміння	М	65,361	57,837	6,330	0,012	7,034	0,009

Примітка: За відсутності допустимої гомогенності дисперсій розраховувався критерій Уелча V, що корегує значення критерію F Фішера.

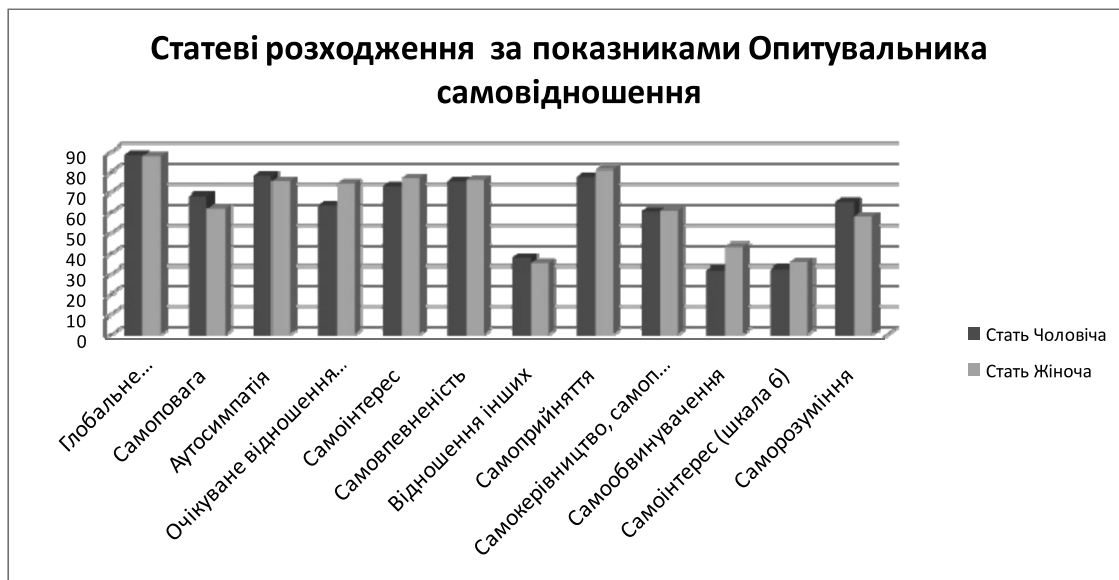

Рис. 1. Статеві розходження за показниками Опитувальника самовідношення

Отже, методом однофакторного дисперсійного аналізу були встановлені статистично достовірні відмінності середніх значень показників емоційно-

оцінного ставлення особистості до себе, виявлені на різних етапах онтогенетичного розвитку.

Тобто, на етапі мікросоціальних етапів, впродовж періоду від 14 до 18 років достовірній зміні піддаються різні аспекти емоційно-оцінного ставлення особистості до себе (окрім смисложиттєвих орієнтацій), що додатково підкреслює сензитивність не одного (традиційно) вікового етапу щодо розвитку емоційно-оцінного ставлення особистості до себе, а так званого «вікового комплексу», куди ми включаємо старший підлітковий та юнацький періоди онтогенезу.

Крім того, були виділені гендерні відмінності між досліджуваними за показниками «Очікуване відношення до себе» і «Самозвинувачення».

При використанні багатофакторного дисперсійного аналізу достовірний ефект ($p < 0,05$) при взаємодії чинників «стать» та «вік» був виявлений відносно таких показників методики «Смисложиттєві орієнтації», як «Осмиленість життя», «Цілі в житті» і «Результат життя». Ефект на рівні тенденції ($p < 0,10$) відмічений для шкали «Самоінтерес» методики дослідження самовідношення В. В. Століна і показника «Процес життя» методики «Смисложиттєві орієнтації». Цікаво, що окремі ефекти статі і віку не були значущі.

Таблиця 3

Сумісний вплив статі і віку на показники емоційно-оцінного ставлення особистості до себе

Показник	Вплив фактору «вік»		Вплив фактору «стать»		Взаємодія факторів «стать» і «вік»	
	F	p	F	p	F	p
Осмиленість життя	0,987	0,321	1,220	0,303	4,900	0,002
Цілі в житті	2,764	0,090	0,765	0,651	4,850	0,003
Результат життя	1,768	0,185	0,437	0,726	4,298	0,006
Самоінтерес	0,251	0,617	0,933	0,425	2,155	0,094
Процес життя	1,722	0,190	1,546	0,203	2,148	0,094

Примітка: Наведені тільки ті показники, сумісний вплив вказаних чинників на яких значущий на рівні $p < 0,10$.

У таблиці 4 та на рисунку 2 розглядається вікова динаміка середніх значень відмічених вище показників окремо в групах чоловічої і жіночої статі. Зміна показників «Осмиленість життя», «Результат життя», «Процес життя» протікає схожим чином: у віці 14–15 років вони вище у хлопчиків-підлітків, тоді як в 16 років, навпаки, дівчатка перевершують по ним хлопчиків, досягаючи пікових значень для досліджуваного періоду.

У 17-річному ж віці зниження цих показників у хлопців знов змінюлося зростанням, щоб після піку ще раз перейти на зниження і досягти мінімуму в 18 років. У дівчат 17 року життя низькі значення змінювалися високими — на 18 році.

Отже, візуальний аналіз даних, відображених в таблиці 4 та на рисунку 2, дозволяє констатувати, що інтерес і емоційна насиченість самого процесу життя і задоволеність прожитою частиною життя достатньо неста-

більші впродовж періоду статевого дозрівання і ця нестабільність має свої особливості. Для чоловічої статі критичними періодами в цьому відношенні є 16 і 18 років, для жіночої — 15 і 17 років.

Таблиця 4

Сумісний вплив статі і віку на показники емоційно-оцінного ставлення особистості до себе

Стать	Показник, М	Вікова група			
		14–15	16	17	18
Чоловіча	Осмишеність життя	109,600	102,351	110,167	98,200
	Цілі в житті	33,714	31,162	31,000	33,600
	Результат життя	27,229	25,892	27,667	24,200
	Самоінтерес	73,465	68,971	72,608	85,464
	Процес життя	33,314	33,027	35,167	30,600
Жіноча	Осмишеність життя	102,814	111,979	108,203	106,482
	Цілі в житті	30,209	34,149	33,136	33,037
	Результат життя	25,791	28,000	26,678	28,074
	Самоінтерес	73,874	77,509	82,009	73,739
	Процес життя	32,791	35,298	33,966	34,222

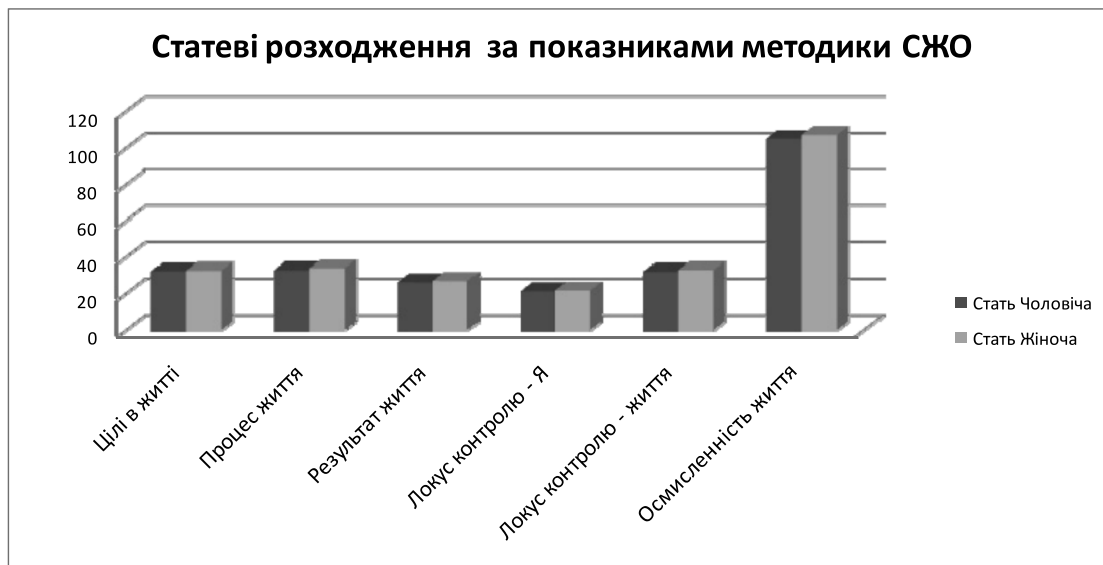

Рис. 2. Статеві розходження за показниками методики СЖО

Показники наявності у досліджуваних чоловічої статі цілей життя в майбутньому є максимальним в періоди 14–15 і 18 років. Тоді як вік 16–17 років для них можна позначити як етап невизначеності життєвих цілей. У осіб жіночої статі картина інша — після мінімуму в 14–15 років йде формування нових цілей життя в майбутньому і підтримка їх на приблизно однаковому рівні до 18 років. Про це свідчать виявлені зміни середніх значень показника «Цілі в житті».

Щодо самоінтересу, то у хлопців середній рівень цього аспекту самовідношення зберігається приблизно на стабільному рівні в період 14–17 років. Лише у 18-річних хлопців наголошується істотний пік інтересу до

власного внутрішнього світу. У дівчаток показник «Самоінтерес» послідовно наростає на етапі 14–17 років, а потім знижується в 18-річному віці до первинних значень.

Рисунок 3 візуально відображає описану вище тенденцію та ілюструє міру близькості до самого себе у підлітків і юнаків як представників різної статі та віку, зокрема інтерес до власних думок і відчуттів, готовність спілкуватися з собою «на рівних», упевненість в своїй цікавості для інших.

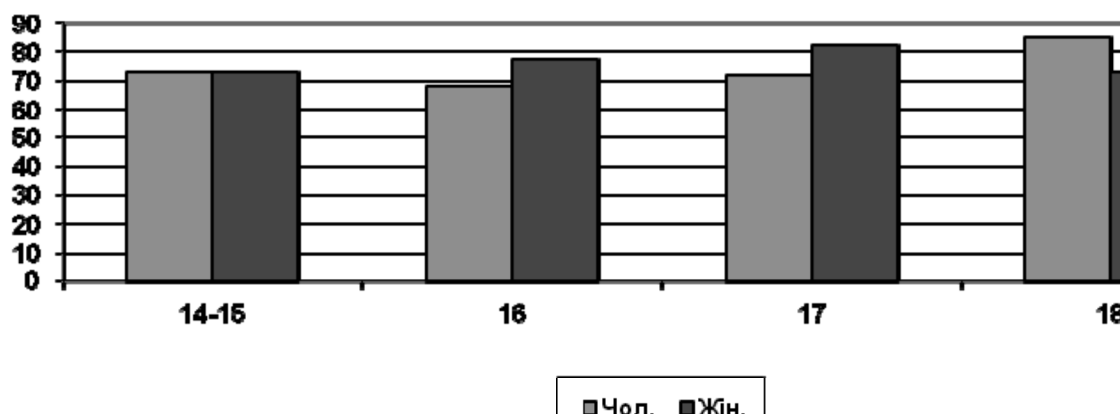

Рис. 3. Представленість показника «Самоінтерес» в залежності від віку та статі

Як ми бачимо з рисунка 3, означені складові самоінтересу, який суттєво впливає на формування узагальненої моделі емоційно-оцінного ставлення особистості до себе, також підтверджують наші припущення щодо психологічної тотожності визначених мікрівікових відрізків. Особливої додаткової інтерпретації, на наш погляд, потребує факт зростання самоінтересу хлопців у віці 18 років. Рисунок 3 показує, що в цьому віці вперше порушується тенденція, коли дівчата випереджали хлопців за цим показником.

Отже достовірний ефект ($p < 0,05$) при взаємодії чинників «стать» та «вік» був виявлений відносно таких показників як «Осмишеність життя», «Цілі в житті» і «Результат життя». Ефект на рівні тенденції ($p < 0,10$) відмічений для шкали «Самоінтерес» і показника «Процес життя»

На підставі виділеної нами загальнопсихологічної структури найбільш оптимальною представлялася трьохкластерна модель («Високий рівень позитивного самовідношення і осмишеності життя», «Середній рівень позитивного самовідношення і осмишеності життя», «Низький рівень позитивного самовідношення і осмишеності життя») яка дозволила типологізувати специфіку емоційно-оцінного ставлення особистості до себе.

Як видно з даних множинних порівнянь, всі три типи досліджуваних, які складають означені кластери, достовірно відрізняються один від одного по більшості параметрів.

Слід сказати, що представленість виділених типів емоційно-оцінного ставлення особистості до себе зберігає свою пропорцію у статевих групах, що свідчить про надійність та емпіричну підтверженість.

Висновки.

Дослідження емоційно-оцінного ставлення до себе важливо як для адекватного розуміння особистості в цілому, так і для рішення проблеми особистісного і професійного самовизначення, яка в останній час займає в психології вагомe місце. Готовність до самовизначення більшістю залежить від того, як людина ставиться до себе. Структура та специфіка ставлення особистості до власного «Я» впливають практично на всі аспекти поведінки людини, відіграють важливу роль в установленні міжособистісних стосунків, в постановці і досягненні цілей, що опосередковує актуальність дослідження емоційно-оцінного ставлення особистості до себе.

Список літератури

1. Максименко С. Д. Развитие психики в онтогенезі: [В 2 т.] / С. Д. Максименко. — К.: Форум, 2002. — Т. 1: Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. — 320 с.
2. Пантилеев С. Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система / С. Р. Пантилеев. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1991. — 110 с.
3. Столин В. В. Самосознание личности / В. В. Столин. — М.: Изд-во МГУ, 1983. — 286 с.
4. Чеснокова И. И. Проблема самосознания в психологии / И. И. Чеснокова. — М.: Наука, 1981. — 323 с.

Кононенко О. И.

кандидат психологических наук,
доцент кафедры дифференциальной и специальной психологии
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЭМОЦИОНАЛЬНО-ОЦЕНОЧНОГО ОТНОШЕНИЯ ЛИЧНОСТИ К СЕБЕ

Резюме

Исследование эмоционально-оценочного отношения к себе важно для адекватного понимания личности в целом. В статье представлены результаты эмпирического исследования гендерных особенностей эмоционально-оценочного отношения личности к себе.

Ключевые слова: личность, эмоционально-оценочное отношение к себе, самоинтерес, гендер.

Kononenko O. I.

candidate of psychological sciences,
associate professor of department of differential and special psychology
I. I. Mechnikov Odessa national university

**GENDER FEATURES EMOTIONAL-EVALUATIVE RELATIONSHIP
OF PERSONALITY TO SELF**

Summary

Research emotional-evaluation relationship of personality to self it is important as for the adequate understanding of personality on the whole. In the article the presented results of empiric research of gender features emotional-evaluation relationship of personality to self.

Key words: personality, emotional-evaluation relationship of personality to self, self-interest, gender.